

Vývoj světových dějin přesvědčivě dokazuje správnost poučky vědeckého komunismu o osvoboditelské, revolučně přetvářející úloze proletariátu a jeho uvědomělého předvoje. Opodstatněnost této základní marxisticko-leninské teze zvláště názorně potvrdily bouřlivé události našeho století, a především hlavní z nich — vítězství Velké říjnové socialistické revoluce. Tato revoluce zřetelně ukázala, že jedině dělnická třída, vedená proletářskou stranou nového typu, může sjednotit všechny pracující a vést nejširší lidové masy do účinného boje proti vykořisťovatelskému řádu, za jeho revoluční svržení, a stát se vedoucí silou při vytváření nové socialistické společnosti. Ve vítězství Velikého října se tak *„hluboce a všestranně projevilo velké světodějně osvobozené poslání dělnické třídy... Pod vedením komunistické strany se pracující naší země úspěšně vypořádali s hlavním a nejsložitějším úkolem socialistické revoluce — s úkolem budovatelským“* [Usnesení 1977].

Úspěchy vítězné dělnické třídy mají nesporný mezinárodní význam. Vymoženosti, kterých dosáhli pracující Sovětského svazu a bratrských socialistických zemí i jejich předvoj — komunistické a dělnické strany — mají obrovský a stále rostoucí vliv na osudy lidstva. Průběh světových dějin dokazuje životnost pouček leninismu o ohromném mezinárodním významu úspěchů vítězné dělnické třídy [Ponomarev 1976 : I/7—32 Leninizm 1969; Timofejev 1967; Kosolapov 1975].

V. I. Lenin, jak známo, brzy po Velikém říjnu poukazoval na to, že socialistická revoluce, která v sovětské zemi nastolila vládu dělníků a rolníků, ovlivňuje rozvoj světového revolučního procesu zejména dvojím způsobem: 1. bezprostředním působením dosažených úspěchů a vědecky

zdůvodněnou politikou dělnické třídy a jejího komunistického předvoje na mezinárodní události, 2. mezinárodním ohlasem bohatých zkušeností získaných v revolučním boji a při výstavbě nové společnosti.

Ideologický zápas ve světové aréně se soustřeďuje kolem obou těchto aspektů, které ukazují mezinárodní význam Velikého října a následujících vítězných socialistických revolucí.

Někteří antikomunisté a sociálně reformističtí autoři projevují tendenci v té či oné míře odtrhnout zkoumání světových událostí a procesů spjatých s prohlubováním ekonomických protikladů a sociálně politických krizových jevů v kapitalistické soustavě od problémů boje mezi oběma systémy, od přímého či nepřímého působení reálného socialismu na celosvětový společenský vývoj. Tato tendence se projevuje i v některých publikacích pravičáckých revizionistů a „levých“ oportunistů, jimž je cizí třídní analýza skutečných vývojových tendencí mezinárodního třídního boje. Zejména jejich „mimotřídní“ — a tedy nevědecký — přístup je vede k nesprávným závěrům v zásadních ekonomických a politických otázkách.

Ve skutečnosti mezinárodní dělnická třída a výsledek jejího úsilí — světové socialistické společenství států a jejich úspěchy — mají v naší epoše ohromný a stále rostoucí vliv na celosvětový společenský rozvoj i na mezinárodní vztahy a procesy probíhající v kapitalistickém světě. Tendence a perspektivy třídního boje můžeme v mezinárodním měřítku správně hodnotit jen tehdy, bereme-li v úvahu vývoj základního antagonismu epochy — protikladu mezi socialismem a kapitalismem, boje mezi dvěma systémy, působení rostoucí síly reálného socialismu a důsled-

ky třídní revoluční politiky a ideologie bratrských marxisticko-leninských stran.

Naproti tomu se buržoazní praviceově orientovaní socialističtí a revizionističtí ideologové pokoušeli a pokoušejí snížit mezinárodní význam zkušeností a odkazu Velikého října i dalších vítězných socialistických revolucí. Přitom nelze nevidět, že ve změněné mezinárodní situaci a v podmínkách zostřeného ideově teoretického boje se odpůrci komunismu uchylují k některým novým, rafinovanějším prostředkům, jimiž chtějí diskreditovat reálný socialismus a snížit význam dějinných vymožeností dělnické třídy Sovětského svazu a ostatních socialistických států. Zejména se snaží postavit proti marxisticko-leninskému učení o sociálně ekonomických formacích různé nevědecké koncepce a propagují už řadu let rozličné varianty teorie „jednotné industriální“ a „post-industriální“ nebo „technotronní“ společnosti, koncepce „sblížování“ a „konvergence“ protikladných společenských soustav atd. Soudobí antimarxisté v této souvislosti ochotně podporují i reformistické teorie „třetí cesty“, „prostředkující síly“, schémata nejrozumnějších maloburžoazních „levicově radikálních“ a jiných pseudomarxistických ideologů, znázorňující „kulturně historické typy“ společenského vývoje apod.

Tak v rozsáhlé propagandistické kampani vedené v posledních letech na Západě a spjaté s 200. výročí vzniku Spojených států ignorují ideoví obhájci kapitalismu zákonitosti i skutečné perspektivy sociálně historického pokroku a líčí věc tak, jako by to nebyl Veliký říjen, jenž zahájil éru socialistických revolucí, nýbrž odkaz buržoazních revolucí z konce osmnáctého století, který dodnes určuje a nadále bude určovat — i ve dvou následujících stoletích — hlavní směr vývoje lidstva (Kahn—Brown—Martel 1974).

Odpůrci vědeckého socialismu přitom přirozeně stále znovu s obzvláštní horlivostí útočí na marxisticko-leninské učení o dělnické třídě jako vedoucí síle společensko-historického pokroku v naší epoše. K tomuto nepřekonatelnému cíli používají nejrozumnějších prostředků. Patří k nim propagování mýtu o údajně nevyhnutelném „vymizení“ nebo výrazném „zmenšení“

dělnické třídy v podmínkách soudobé vědeckotechnické revoluce. Americký buržoazní sociolog D. Bell nedávno tvrdil: „Dnes se dělnická třída v každé průmyslové zemi zmenšuje ve srovnání s novými třídami, které ve společnosti rostou“ [Encounter 1977 : 10]. Jemu přizvukovali a přizvukují reformističtí teoretici [Crosland 1975. Economist 1975 : 17—18].

Sem patří i otřepané výpady proti reálnému socialismu, s nimiž přicházejí hlasatelé nevědeckých koncepcí „nové třídy“ a „nedokonale společnosti“, jako exkomunisté M. Djilas, R. Garaudy, trockista E. Mandel a „levičácký“ revizionistický ideolog A. Gorz [Djilas 1969; Gorz 1967, 1973].

Dále sem patří i úsilí zastříti nebo přímo popřít očividný fakt, že právě mezinárodní dělnická třída a její hlavní vymoženost — reálný socialismus, jeho dějinné výsledky a rostoucí úspěchy — do velké míry určují chod světových událostí v naší epoše.

Sotva je však možné vážně popírat skutečnost, že ve světových dějinách dosud nikdy nebylo tempo rozvoje společnosti tak rychlé jako v současné epoše, v epoše přechodu lidstva od kapitalismu k socialismu. Jestliže dříve období přeměny jedné sociálně ekonomické formace v druhou trvala celé dlouhé věky, pak ve dvacátém století se nastolení a upevnění socialistického zřízení ve světovém měřítku vyznačuje zcela jiným tempem, jaké ve světových dějinách nemá obdoby. Od vítězství Velké říjnové revoluce uplynulo jen o něco víc než čtvrtstoletí, ale nové společenské zřízení — socialismus — se po porážce fašismu v druhé světové válce a v důsledku úspěšného rozvoje socialistické revoluce v celé řadě zemí stalo světovou soustavou. Změnilo se v sílu, jejíž vliv na průběh mezinárodních událostí a na hlavní tendence celosvětového historického procesu je obrovský a neustále vzrůstá.

Vybudování vyspělé socialistické společnosti v SSSR, položení základů socialismu v řadě dalších zemí a jejich úsilí směřující k vybudování vyspělého socialismu, právě tak jako narůstající rozmach masových pokrokových hnutí v kapitalistickém světě činí problém internacionálního zobecnění zkušeností z boje za vítěz-

ství socialistické revoluce stále aktuálnější. Odhalení obecných zákonitostí boje za vítězství socialistické revoluce a vybudování socialistické společnosti na základě zkušeností zemí světového socialistického společenství má neocenitelný význam pro ty oddíly mezinárodního revolučního hnutí, které se nacházejí v různých fázích nástupu na vytyčenou, všem národům společnou cestu k socialismu. „Socialistický svět“, zdůraznil generální tajemník ÚV KSSS soudruh L. I. Brežněv, „dal komunistickému a dělnickému hnutí zkušenosti, které mají obrovský, vskutku historický význam... Dnes víme nejen teoreticky, ale přesvědčili jsme se o tom i v praxi, že cesta k socialismu a její hlavní rysy jsou určovány obecnými zákonitostmi, které jsou vlastní rozvoji všech socialistických zemí“ [XXIV. sjezd 1971 : 7].

Zdrojem mezinárodních zkušeností vítězného revolučního hnutí světového proletariátu je Říjnová revoluce. Zkušenosti Sovětského svazu prověřily a upřesnily teoretické představy zakladatelů marxismu-leninismu o socialismu a odhalily obecné zákonitosti socialistické výstavby. Zároveň je nutno vzít v úvahu, že Sovětský svaz budoval socialismus sám, v kapitalistickém obklíčení, bez pomoci a podpory jiných států. Tento faktor, spolu s konkrétními vnitřními socioekonomickými a politickými podmínkami, určil formy projevu obecných zákonitostí přechodu k socialismu, které jsou mu vlastní.

Po vítězství socialistických revolucí v dalších zemích bylo možno ještě jasněji formulovat základní zákonitosti přechodu k socialismu a zároveň na základě získaných zkušeností přesněji ukázat i některé jeho specifické rysy.

Tyto nové možnosti ovšem nejen „nezúžily“ mezinárodní význam zkušeností Říjnové revoluce, jak tvrdí sociálně reformističtí a někteří revizionističtí ideologové, nýbrž značně rozšiřují dřívější představy o těchto zkušenostech. Tím praxe znovu přesvědčivě dokázala mezinárodní význam leninismu.

Dialektika mezinárodního a národního v rozvoji revolučního hnutí se zdaleka neomezuje na zjišťování vztahu mezi obecnými a specifickými rysy přechodu k socialismu. Sama existence reálného

socialismu a pronikavé úspěchy vlastní Velikého října i bratrských socialistických států mění poměr sil ve světové aréně: proto mají obrovský vliv na podmínky rozvoje dělnického protiimperialistického hnutí v ostatních zemích a tím umožňují užívání rozmanitých forem boje proti monopolům.

Dělnická třída a její komunistická avantgarda jsou v centru epochy zahájené Velikým říjnem — epochy revoluční obnovy světa a přechodu od kapitalismu k socialismu. Vezmeme-li v úvahu kteroukoli z důležitých oblastí soudobého společenského života — ať už jde o socioekonomické a politické vztahy nebo ideologickou sféru (o tom viz podrobněji například [Timofejev 1977]) — všude koneckonců sílí vliv a upevňují se pozice dělnické třídy a jejího komunistického předvoje. V tomto směru působí také změny, v mezinárodním životě, v objektivních podmínkách a v subjektivních faktorech třídního boje.

Pro pochopení rostoucí úlohy dělnické třídy v dnešním světě má zvlášť velký význam správné hodnocení zásadních změn v jejím postavení i společenské roli, které jsou podmíněny — pokud jde o socialistické země — její přeměnou z třídy utlačovaných proletářů ve vládnoucí třídu stojící v čele nové společnosti. Dělnická třída, která nejdříve v průběhu revoluce nastolila diktaturu proletariátu, vytvořila s její pomocí socialistickou státní organizaci a dospěla k vrcholům vzdělanosti a kultury, uvědoměle tvoří dějiny a pod vedením komunistické strany buduje socialismus a komunismus podle vědecky zdůvodněného plánu.

Vědecký charakter politiky komunistů vyžaduje, aby se přihlíželo k obecně historickým zákonům rozvoje dělnické třídy. Tento rozvoj zahrnuje řadu procesů, včetně změn v početnosti a složení dělnické třídy, růstu její kulturně technické úrovně, zlepšení pracovních a životních podmínek, zvýšení blahobytu a zdokonalení způsobu života. Všestranný sociální, politický a duchovní rozvoj dělnické třídy v ní formuje stále nové síly zajišťující další pokrok socialistické společnosti a vytváří důležité předpoklady pro posílení

její vedoucí úlohy v budování komunismu.

Světově dějinné poslání a revolučně přetvářející, budovatelská role dělnické třídy v rozvoji lidstva vůbec a socialistické společnosti zvlášť jsou dány především jejím místem v systému společenské výroby. Jako hlavní výrobní síla společnosti vystupuje dělnická třída i jako nejaktivnější sociálně politická síla epochy.

Na rozdíl od metafyzických pozic buržoazních a sociálně reformistických autorů i revizionistických ideologů vycházejí marxisté-leninovci z toho, že analýza změn probíhajících v dělnické třídě předpokládá komplexní přístup, tj. přihlížení ke všem společenským procesům, které napomáhají rozvoji dělnické třídy a realizaci jejího dějinného poslání. Je známo, že V. I. Lenin zkoumal podmínky a předpoklady posílení vedoucí úlohy dělnické třídy a spojoval rostoucí vliv její avantgardy na vývoj společnosti nejen se stupněm politické zralosti, ale i s ekonomickým postavením této třídy, s její pracovní aktivitou a sociálním rozvojem.

Dělnická třída vystupuje jako vedoucí síla také proto, že se ve své revolučně přetvářející a budovatelské činnosti opírá „o všechny vymoženosti kultury, vědy a techniky“, že „si osvojila“ soudobou kulturu a „je odhodlána a schopna ji ubránit, udržet a dále rozvíjet všechny její vymoženosti“. Síla dělnické třídy, jak zdůrazňoval Lenin, spočívá v její schopnosti sjednotit kolem sebe masy pracujících. A základem této schopnosti je „proletářská blízkost k mentalitě každého pracujícího“, autorita její organizovanosti a ukázněnosti a tradice revolučního boje proti nejružnějšímu vykořisťování, za lepší budoucnost všeho lidstva, za vybudování socialismu a komunismu [Lenin 1955 : 384, 385].

Zvlášť důležité jsou otázky rozvoje dělnické třídy ve vyspělé socialistické společnosti. Dělnická třída je tu nejen vedoucí silou, ale tvoří i většinu obyvatelstva: dělníci a členové jejich rodin představují nyní tři pětiny sovětského lidu, a dělníci se zaměstnanci (včetně členů rodin) dokonce čtyři pětiny.

V tomto smyslu je program sociálního rozvoje a zvýšení životní úrovně lidu, při-

jatý na XXV. sjezdu KSSS, zároveň programem zajišťování co nejprůběžnějších podmínek pro další všestranný rozvoj dělnické třídy. Ve shodě s tím se dnes zkoumání tohoto procesu stává nezbytnou podmínkou vypracování sociálně ekonomické strategie strany. Generální tajemník ÚV KSSS L. I. Brežněv ve svém projevu na XXV. sjezdu KSSS obzvlášť zdůraznil, jak podstatný význam má fundovaný výzkum změn sociální struktury v podmínkách rozvinutého socialismu a důkladnější zkoumání charakteru i obsahu práce a socialistického způsobu života.

Vědecká analýza nynější etapy sociálního rozvoje sovětské dělnické třídy má nepochybně i svůj mezinárodní význam. Vyspělý socialismus vybudovaný v SSSR představuje dnes to nejvyšší, čeho bylo společenským vývojem dosaženo. V obecně historické perspektivě ukazují zralé socialistické vztahy charakteristické pro dnešní sovětskou společnost — řečeno Leninovými slovy — „všem zemím něco, a to něco velmi podstatného, z jejich neodvratné a nedaleké budoucnosti“ [Lenin 1955 : 16].

Zkušenosti získané v procesu rozvoje dělnické třídy SSSR, její úspěchy a problémy, které řeší, jsou důležité nejen pro pracující Sovětského svazu a jiných socialistických zemí, nýbrž i pro dělníky celého světa.

Vítězství socialismu, podstatné socioekonomické a politické přeměny, znárodnění základních výrobních prostředků a socialistická přestavba zemědělství vedly k zásadním změnám v třídní struktuře společnosti.

Tyto změny nastaly v důsledku odstranění vykořisťovatelských tříd — velkoburžoazie a statkářů, početního růstu dělnické třídy i jejího rostoucího významu, přeměny základních mas zemědělských pracovníků v družstevní rolníky a vzniku nové pracující inteligence.

K významným změnám došlo i ve složení dělnické třídy, této vedoucí síly společnosti.

Mezi zákonitostmi sociálního rozvoje sovětské dělnické třídy v epoše vyspělého socialismu, které mají mezinárodní význam, zaujímá jedno z prvních míst růst její role jako hlavní výrobní síly společ-

nosti. Kvantitativní i kvalitativní růst dělnické třídy SSSR se v posledních desetiletích stále zrychluje. Ve stadiu rozvinutého socialismu dosáhla dělnická třída nové kvantitativní úrovně — jen za poslední desetiletí vzrostla o plných 25 miliónů osob. Jinými slovy, dělnická třída se nyní nejen stala nejpočetnější třídou sovětské společnosti, nýbrž představuje i absolutní většinu sovětského lidu.

Početní růst dělnické třídy, který pokračuje v podmínkách současné vědeckotechnické revoluce, vede k dalšímu posílení jejího společenského významu a k růstu její úlohy jako vedoucí síly v boji za komunismus — což platí o to více, že tento proces provázejí a podporují *kvalitativní* změny v dělnické třídě samé.

Základ sovětské dělnické třídy jak v minulosti, tak v nynější vývojové etapě zákonitě tvoří její průmyslové kádry. V průmyslových odvětvích národního hospodářství — v průmyslu, ve stavebnictví, v dopravě a spojích — jsou soustředěny asi dvě třetiny z celkového počtu dělníků. Přední místo zaujímá průmyslové jádro dělnické třídy (v první polovině sedmdesátých let představovalo více než 30 miliónů osob).

Složitá struktura dělnické třídy vůbec nenasvědčuje tomu, že socioekonomická role průmyslového jádra dělnické třídy ztrácí na významu. Práce průmyslové dělnické třídy tvoří základnu společenské výroby v naší zemi, tvoří hlavní podmínku rozvoje ekonomiky a budování materiální báze komunismu. Zároveň se v podmínkách průmyslové velkovýroby — jak dosvědčují zkušenosti mezinárodního proletariátu — nejplněji vytvářejí hlavní sociálně psychologické rysy dělnické třídy. V tomto smyslu představuje absolutní růst průmyslového jádra důležitý faktor sociálního rozvoje sovětské dělnické třídy jako celku.

Kromě rozhodujícího významu tradičního průmyslového jádra hraje velkou sociální a ekonomickou roli i rychlé utváření nových kadrů dělnické třídy v průběhu posledních pětiletok, právě tak jako její bezprostřední vliv prakticky ve všech odvětvích národního hospodářství.

Pro formování nových kadrů sovětské dělnické třídy má zásadní význam obecný

proces sblížování základních sociálních skupin v sovětské společnosti.

Komunistická strana Sovětského svazu přistupuje vědecky a komplexně k zdůvodnění nejdůležitějších úkolů v oblasti vytváření materiálně technické základny komunismu, ve sféře zdokonalování společenských vztahů i při formování nového člověka. Leninská strana organicky spojuje zkoumání základních otázek ekonomické strategie strany, zrychlení vědeckotechnického pokroku, řízení ekonomiky a zdokonalování hospodářského mechanismu s analýzou sociálních problémů.

Komunistická strana Sovětského svazu chce urychlit a stimulovat vědeckotechnický pokrok a organicky spojit problémy vědeckotechnické revoluce s řešením stěžejních otázek sociálního pokroku i rozvoje společnosti jako celku. Ve svém vystoupení na XXV. sjezdu strany zdůraznil generální tajemník ÚV KSSS soudruh L. I. Brežněv: „Jedině za socialismu se obrací vědeckotechnická revoluce správným směrem, odpovídajícím zájmům člověka a společnosti. A jedině na základě urychleného rozvoje vědy a techniky lze řešit konečné úkoly sociální revoluce a vybudovat komunistickou společnost“ [XXV. sjezd 1976 : 44].

Na rozdíl od buržoazních a reformistických ideologií je dělnické třídě a jejímu uvědoměnému předvoji cizí jakýkoli asociální, „nadtřídní“ pohled na otázky vědeckotechnické revoluce. Komunistické hnutí vystupuje proti pokusům uměle odtrhnout zkoumání vědeckotechnické revoluce a jejích důsledků od kategorií třídní analýzy a od světově historických zákonitostí třídního boje a společenského pokroku. Stejně tak odmítají komunisté vulgarizující, poloanarchistické pojetí maloburžoazních, „levičácký“ orientovaných radikálních autorů, kteří nedialekticky vykládají charakter a perspektivy vědeckotechnického pokroku a jeho průvodní i jej podmiňující jevy.

Takováto pojetí jsou propagována například na stránkách zvláštního rozšířeného čísla časopisu *Monthly Review*, které je věnováno tématu *Technologie, pracovní proces a dělnická třída*. Autoři, kteří vystupují na stránkách této „levičácko“-oportunistické publikace, tvrdí, že

v současné vědeckotechnické revoluci se dělnická třída nejen konzoliduje a upevňuje, ale také „atomizuje“. Odtud vyvzývají tezi o nezbytnosti „rozchodu s tradičními přístupy k problému organizace“ pracujících a o odmínutí marxisticko-leninského učení [Monthly 1976 : 11].

Neudržitelnost takových tvrzení byla přesvědčivě dokázána v řadě prací marxistických vědců [Kommunističeskoje 1976; Meždunarodnoje 1976; Rabočij 1975 : 114 až 122].

V této souvislosti nepochybně přinese velký užitek i práce filozofů ze socialistických zemí, připravujících díla (včetně společných výzkumů a publikací vědců ze SSSR, ČSSR, NDR, Bulharska a dalších bratrských zemí) podrobuji vědecké kritice doktrínu „totálního pesimismu“ a celou teorii filozofů frankfurtské školy. Je to tím důležitější, že podobných teorií nezdědka využívají antikomunisté při svých pokusech zdiskreditovat marxismus-leninismus a reálný socialismus i politiku světového komunistického hnutí.

Izolovat antikomunismus a zvítězit nad ním — to je jeden z důležitých úkolů ideově politické činnosti marxistického revolučního dělnického hnutí, na nějž ve svém závěrečném dokumentu poukázala Berlínská konference evropských komunistických stran.

V naší ofenzivě proti buržoazní a maloburžoazní ideologii (jejíž představitelé se někdy halí do „neomarxistického“ hávu a používají i ultrarevolucionářské frazeologie) je důležité, abychom správně hodnotili nejrůznější nové manévry odpůrců vědeckého komunismu a včas na ně reagovali adekvátními argumenty. Vždyť i při uvolňování mezinárodního napětí ideově politická protikladnost antagonistických tříd ve světové aréně nejen „neodeznívá“, nýbrž nabývá širších rozměrů a projevuje se v nejrůznějších formách.

Zostření všeobecné krize kapitalismu v řadě případů nutí antimarxisty k tomu, aby „změnili tvář“ i argumentaci. Příkladem toho jsou pokusy ideologů „nového konzervatismu“ (kteří nejenže vyjadřují názory tradičních konzervativních kruhů Západní Evropy a Ameriky, nýbrž do značné míry vstřebávají ideově teoretická schémata buržoazně liberálního, re-

formistického i technokratického typu) připisovat reálnému socialismu ty protiklady, které jsou charakteristické pro rozvoj výrobních sil za *kapitalismu*, včetně odcizení osobnosti, potlačení duchovních principů materiálními, deformace struktury potřeb atd.

Komunistické hnutí vychází z toho, že tato problematika vyžaduje dialektický a komplexní přístup. Takový přístup totiž umožňuje vyhnout se jednostranným, zjednodušeným a proto nesprávným výkladům charakteru a podstaty vědeckotechnické revoluce. Vždyť jejím základem jsou hluboké revoluční změny ve výrobních silách společnosti. Přitom se na jedné straně podstatně mění technologie výroby, na druhé straně pak dochází k závažným přeměnám „lidského činitele“. Marxismu je cizí snaha stavět tyto dva důležité aspekty vědeckotechnické revoluce proti sobě. Naše kolektivní teoretické marxisticko-leninské myšlení se staví a nadále bude stavět proti metafyzickým a jednostranným interpretacím vědeckotechnické revoluce, v nichž se klade důraz jen na její první, „technologický“ aspekt.

Vědci z bratrských socialistických zemí velmi usilovali a usilují o komplexní systémovou analýzu jak vědeckotechnické revoluce samé, tak i perspektiv rozvoje člověka. Řídí se tu metodologicky nanevšáh důležitými tezemi K. Marxe — například o tom, že „práce je především proces, probíhající mezi člověkem a přírodou...“ [Marx 1954 : 196], a dále o přeměně vědy v bezprostřední výrobní sílu společnosti a o nevyhnutelných změnách v obsahu, charakteru a formách práce i ve společenské dělbě práce.

Komunistická strana Sovětského svazu, která usiluje o zvýšení materiální a kulturní úrovně života lidu, poukázala ve svém vědecky podloženém sociálním programu na hlavní problémy rozvoje ekonomiky, jejichž řešení má napomáhat dosažení sociálních cílů — na zvyšování efektivnosti společenské výroby, urychlení vědeckotechnického pokroku, růst produktivity práce a zvyšování kvality práce ve všech oblastech národního hospodářství. Sověští komunisté se přitom řídí známými poučkami marxismu-leninismu

o tom, že hlavním cílem společenské výroby za socialismu je vytvoření podmínek „úplného blahobytu a svobodného všestranného vývoje všech členů společnosti“ [Lenin 1953 : 48].

Dělnická třída je základní hybnou silou společenského pokroku v socialistické společnosti. Svým vlastním úsilím nastolila politický systém socialismu, svou vlastní prací vytvořila a rozvíjela socialistickou ekonomiku. S každým krokem pokračujícího rozvoje nové společnosti vzrůstá vklad dělnické třídy do budování komunismu.

Jak známo, KSSS spatřuje velmi důležitý úkol politiky strany v důsledném uplatňování „vedoucí úlohy dělnické třídy, v upevňování svazku dělnické třídy a rolnictva, v tom, aby se ve společné práci semkli dělníci, kolchozníci, inteligence a všichni sovětské lidé“ [XXIV. sjezd 1971 : 542].

Leninská strana řeší tento úkol různým způsobem, kromě jiného v souvislosti se zabezpečováním plnějšího uspokojování materiálních a duchovních potřeb lidu, s postupným rozvíjením socialistického způsobu života a s dalším zdokonalováním sociální struktury sovětské společnosti. Vedoucí úloha dělnické třídy dále vzrůstá při realizaci programu sociálního rozvoje a zvyšování životní úrovně lidu, který byl přijat na XXV. sjezdu KSSS.

Tento program předpokládá zlepšení sociálně ekonomických pracovních podmínek pracovníků ve všech odvětvích národního hospodářství; zvýšení příjmů, zvýšení úrovně a zdokonalení struktury spotřeby, uspokojování stále rostoucí poptávky obyvatelstva po spotřebním zboží a službách; další rozmach bytové výstavby jako jednoho z nejdůležitějších směrů dalšího zvyšování úrovně života lidu; rozvoj služeb ulehčujících práci v domácnosti a umožňujících lepší využití volného času; růst vzdělanostní a kulturní úrovně pracujících; pokrok zdravotnických služeb a zdokonalování systému výchovy dětí; sblížování úrovně hmotného zabezpečení a kultury, pracovních a životních podmínek různých sociálních skupin sovětské společnosti, obyvatel měst a venkova, a rozvíjení socialistické demokracie všemi prostředky.

Uskutečňování těchto opatření je v rámci celkového vědeckotechnického a ekonomického pokroku důležitým předpokladem dalšího růstu tvůrčího potenciálu dělnické třídy, který se materializuje v jejím početném růstu, v zdokonalování její struktury a jejího profesního složení, v růstu kvalifikace dělníků, ve zvyšování úrovně jejich hmotných, kulturních a sociálních potřeb i úrovně uspokojování těchto potřeb a ve zdokonalování každodenních činností a celého způsobu života.

Tento rozvoj dělnické třídy přispěje v ještě větší míře k posílení jejího politického potenciálu, k růstu veřejné aktivity a iniciativy dělníků i k zvýšení významu jejich role v celém systému politické organizace socialistické společnosti.

Na druhé straně to vše vede k aktivnějšímu a organičtějšímu zapojování dělnické třídy do rozvíjející se vědeckotechnické revoluce, čímž vzrůstá její vliv na proces spojování vymožeností vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistické hospodářské soustavy. Tato poslední okolnost má o to větší význam, že úspěch vědeckotechnické revoluce a její blahodárný vliv na ekonomiku a na všechny stránky života společnosti — jak bylo řečeno na XXV. sjezdu KSSS — „nemůže zajistit pouze úsilí vědeckých pracovníků. Stále důležitější je zapojovat do tohoto historického procesu všechny účastníky společenské výroby“ [XXV. sjezd 1976 : 45], tj. v první řadě dělnickou třídu.

Jak známo, antimarxističtí a revizionističtí ideologové na Západě nezdědka spojují své záměry s tím, že s rozvíjející se vědeckotechnickou revolucí v oblasti materiální výroby klesá podíl dělníků pracujících pouze fyzicky. Avšak vyvozovat z toho závěr, že se dělnická třída „zmenšuje“ nebo „mizí“, znamená vědomě překrucovat skutečnost a hrubě ignorovat fakty svědčící o plodné účasti dělnické třídy na duševní tvůrčí činnosti. Představu, že k dělnické třídě náleží výhradně fyzicky pracující, se marxismu obvykle snaží připsat jeho vulgarizátoři a falzifikátoři, jako D. Bell, A. Gorz a jiní. Autoři tohoto druhu se odvolávají na snižování podílu fyzicky pracujících uvnitř armády námezdních pracovníků a prohlašují uče-

ní o světově historickém poslání proletariátu a o jeho vedoucí úloze ve společenském vývoji za mýtus. Avšak nic není vzdálenější pravdě než takové tvrzení. Vždyť K. Marx a B. Engels neztotožňovali oba pojmy ani ve vztahu k minulým epochám, kdy fyzicky pracující tvořili většinu proletariátu. Marx předvídal, že vědeckotechnický pokrok může vést k snížení podílu fyzické práce a k jejímu nahrazení takovou prací, při níž „člověk je ve vztahu k výrobnímu procesu samému spíše dozorcem a regulátorem“; v tom případě, psal Marx, „ocitá se vedle výrobního procesu, místo aby byl jeho hlavním činitelem“ [Marx 1974 : 336].

Soudobá vědeckotechnická revoluce zákonitě vede k intelektualizaci dělnické práce a nikterak neoslabuje, nýbrž naopak ještě posiluje pozici dělnické třídy jako hlavní výrobní a vedoucí socioekonomické síly společnosti. Tato revoluce mění charakter práce dělníků mnoha masových „tradičních“ profesí, jejichž osvojení obecně zvyšuje intelektuální obsah dělnické práce. Velmi rychlý rozvoj vědeckotechnického pokroku a rostoucí složitost společenské výroby vedou také k tomu, že rychle vzrůstá počet dělníků, v jejichž pracovní činnosti se spojují a prolínají funkce duševní i fyzické práce. Jak ukázaly speciální výzkumy ve velkých závodech, pracovní operace spojené s vynakládáním převážně duševní energie představují například u univerzálních soustružníků 30—40 % pracovní doby a u dělníků na automatických linkách více než 90 %. V dělnickém prostředí se stále zřetelněji formuje vrstva inteligentních dělníků, kteří se svou vzdělaností a úrovní a kvalifikací neliší od inženýrů a techniků.

Další obecná intelektualizace práce dělnické třídy je tedy zákonitým rysem vědeckotechnické revoluce rozvíjející se ve vyspělém socialismu. Dnešní pokrokový sovětský dělník, jak poznamenal L. I. Brežněv, je člověk s hlubokými znalostmi, s širokým kulturním obzorem a s uvědoměným, tvůrčím vztahem k práci; je to člověk, který se cítí hospodářem ve svém podniku, odpovědným za všechno, co se v naší společnosti děje.

Život vždy znovu potvrzuje správnost závěru soudruha Brežněva o tom, že „nehledě na módní antimarxistické teorie o tom, jako by vědeckotechnická revoluce vedla k zúžení hranic dělnické třídy a dokonce k její likvidaci, reálné fakty svědčí o pravém opaku — vědeckotechnický pokrok vede k růstu dělnické třídy, kromě jiného díky novým profesím, vytvářeným dnešní výrobou“.

Změny v profesně kvalifikačním složení dělnické třídy v SSSR a jeho zdokonalování jsou důsledkem socioekonomických potřeb vyspělého socialismu a stále intenzivnějšího pronikání výsledků vědeckotechnické revoluce do národního hospodářství, jakož i skutečnosti, že hlavním zdrojem růstu ekonomického potenciálu země se stále více stává schopnost pracovníků všech odvětví socialistické výroby zvyšovat produktivitu práce.

V usneseních XXV. sjezdu KSSS je zlepšování socioekonomických i výrobních pracovních podmínek, posilování tvůrčího charakteru práce a všemožné omezování málo kvalifikované ruční a těžké fyzické práce považováno za organický prvek programu sociálního rozvoje dělnické třídy a všeho sovětského lidu.

Rychlý růst obecné i profesní kultury dělnické třídy v etapě rozvinutého socialismu vede k dalšímu značnému zvyšování jejího tvůrčího potenciálu, pomáhá rozvíjet aktivitu dělníků v různých oblastech společenského života, posiluje jejich ideovou semknutost a solidaritu a přispívá k stále hlubšímu osvojení marxistickoleninské teorie.

Nejaktivnější ve výrobě i v sociálně politickém životě jsou vzdělaní dělníci, kteří si osvojili profese vyžadující nejen trvalé pracovní návyky, nýbrž i vysokou úroveň obecné kultury. Údaje výzkumu provedeného spolupracovníky Institutu mezinárodního dělnického hnutí Akademie věd SSSR v Taganrogu ukázaly, že mezi vysoce kvalifikovanými dělníky je téměř stejný počet racionalizátorů a vynálezců jako mezi inženýrsko-technickými pracovníky — kolem 40 % [Gordon, Klopov 1975].

Proti této reálné socialistické skutečnosti stojí metafyzická schémata různých odpůrců vědeckého komunismu. Mnozí

z nich se při zkoumání souvislostí vědeckotechnické revoluce snaží odtrhnout rozbor těchto problémů od hlavního sociálního obsahu naší epochy. Připisují zvýšený význam falešné tezi o utváření „nové“, údajně samostatné třídy („třídy znalostí“) — a to i v socialistických zemích — která prý nastoupí místo dělnické třídy jako vedoucí společenská síla v období „post-industriální“ společnosti [Bell 1973 : 70 až 71, 99—100, 104].

Čím větší a zřejmější jsou úspěchy nejprogressivnější a nejdynamičtější revoluční třídy naší epochy a čím silněji se uplatňuje vliv komunistického předvoje dělnické třídy, jeho světového názoru i jeho vědecky podložené politiky na celkový průběh společenského rozvoje, tím silnější jsou rozpaky v táboře antimarxistů i oportunistických „teoretiků“ všeho druhu. V podmínkách, kdy existuje světový socialismus a mezinárodní dělnická třída, jsou odpůrci vědeckého komunismu nuceni poněkud „měnit kurs“ a stále častěji manévrovat.

Snaží se proto „zmodernizovat“ formy boje proti rostoucímu vlivu marxistickoleninského učení. Jak sami buržoazní autoři přiznávají, dřívější hrubé prostředky tohoto boje, typické pro zarytý antikomunismus starých dob, se už neosvědčují. Proto se antiproletářští ideologové uchylují k svéráznému mimikry — častěji než dříve si vypůjčují ty či ony „argumenty“ z výzbroje maloburžoazního „neomarxismu“ a jiných revizionistických doktrín.

V tomto směru je charakteristický jistý vývoj v konkrétní argumentaci hlasatelů antimarxistických koncepcí o „likvidaci“ dělnické třídy a oslabování její role jako hlavní, vedoucí sociální síly. Ještě poměrně nedávno bylo nejrozšířenější tezí otevřených antikomunistů tvrzení, že dělnická třída je odsouzena k „zániku“ v průběhu společenského vývoje. Někteří z nich přitom dokazovali, že takový proces je prý nevyhnutelný v důsledku „rozpadu“ dělnické třídy na malé profesní skupiny; jiní prohlašovali, že její základní část je pohlcována „novou střední třídou“. Avšak podobné metody neměly ten efekt, s nímž reakční antiproletářští ideologové počítali.

Určitá část odpůrců vědeckého komunismu se od jisté doby soustředila hlavně na pokusy uměle nahradit analýzu tříd a třídních vztahů jinými rozborů, založenými na odlišných kritériích. Začali se například uchylovat k dělení společnosti podle „charakteru práce“, které mělo podle záměrů antiproletářských ideologů na jedné straně zamaskovat třídní rozdíly v kapitalistické společnosti, a na druhé straně sloužit k zkreslenému výkladu reálných sociálních procesů v socialistické společnosti. Tito autoři překrucují marxistickoleninské pojetí tříd, vulgarizují vědecké chápání společenské dělby práce a snaží se dokázat, že třídní rozdíly jsou prý „věčné“: hledají neexistující antagonistické třídní protiklady dokonce i ve vyspělé socialistické společnosti. Zkomoleně vykládají tendence a perspektivy změn v sociální struktuře socialistických zemí a pokoušejí se dokázat, že třídní protiklady se mýtky „zostřují“ a že prý nevyhnutelně narůstá „třídní boj“ i v podmínkách přechodu socialistické společnosti ke komunismu. V přístupu k těmto problémům můžeme pozorovat nevšední koordinaci a shodu „argumentace“ některých buržoazních autorů a revizionistických ideologů antisovětskosti. Ti i oni se přidržují stejné linie: zakrývají základní třídní protiklady uvnitř kapitalistické společnosti a současně vyhledávají sociální „antagonismy“, uměle zveličují význam třídních rozdílů v lůně — vyspělé socialistické společnosti.

Průběh společenského rozvoje však vrací podobné dohady nepřátel vědeckého komunismu [Timofejev 1976]. Analýza skutečných procesů probíhajících v naší socialistické společnosti hovoří o tom, že hlavní, směrodatnou tendenci důležitých přeměn, k nimž dochází v sociální struktuře vyspělé socialistické společnosti, je sblížování jejich základních tříd a sociálních skupin a posílení její sociální a politické jednoty i její ideové a morální semknutosti.

Přes tvrzení revizionistů různého druhu, leninská strana — jak zdůraznil soudruh L. I. Brežněv v projevu na slavnostním zasedání věnovaném 250. výročí Akademie věd SSSR — úspěšně řeší takové dějinné úkoly, jako je „postupné stírání třídních

hranic a upevňování úplné sociální stejnorodosti v naší společnosti, další rozvíjení leninské národnostní politiky strany a upevňování jednoty všeho sovětského lidu“.

Společenská praxe reálného socialismu nejlépe dokazuje pravdivost vědeckého komunismu a neudržitelnost pseudovědeckých tezí vulgarizátorů marxismu-leninismu v otázkách hodnocení dynamiky a společensko-historické role dělnické třídy i hodnocení jejích sociálních hranic, zákonitostí a vývojových perspektiv. Jak ukázal soudruh L. I. Brežněv, vedoucí úloha dělnické třídy jako budovatelky komunismu se upevňuje tou měrou, jak se zvyšuje její celková kulturní úroveň, vzdělanost i politická aktivita. Sjezd konstatoval, že politika strany směřuje ke sblížování všech tříd a sociálních skupin naší společnosti a k postupnému překonávání zásadních rozdílů mezi městem a vesnicí, mezi duševní a fyzickou prací. Přitom zdůraznil, že „v procesu výstavby komunismu, v podmínkách rozvoje vědeckotechnické revoluce a hlubokých přesunů v ekonomice a charakteru práce nastávají závažné sociální změny“ [XXIV. sjezd 1971 : 60, 541]. Patří k nim například dokonalejší příprava na povolání a vyšší profesní úroveň pracujících, zvyšování jejich vzdělanostní i kulturní úrovně a upevňování jednoty společnosti na základě socialistických zájmů a komunistických ideálů dělnické třídy.

Rozvoj sovětské společnosti názorně potvrzuje správnost závěrů leninské strany o vývojových tendencích dělnické třídy a o hlavních tendencích a cestách vedoucích k posílení její sociálně politické role. Přitom se sociální jednotu sovětského lidu stále více upevňuje na základě rostoucího významu marxisticko-leninské ideologie, která je především výrazem vědeckého světového názoru dělnické třídy.

Zcela neopodstatněné jsou pokusy odpůrců vědeckého komunismu prezentovat koncepci, podle níž plody vědeckotechnického pokroku dělnickou třídu „míjejí“, a vědeckotechnická revoluce, zvyšující význam duševní práce, „odsunuje“ dělnickou třídu na jakousi periferii vývoje společnosti, přičemž vedoucí sociální silou se stávají jiné třídy nebo skupiny.

Jednou z důležitých součástí ideologické práce komunistů v současné době je zdůvodněná kritika antimarxistických a revizionistických koncepcí překrucujících sociální podstatu a skutečné důsledky takových procesů, jako je rozvoj vzdělanosti dělníků a zvýšení obecné kulturní, technické a ideově politické úrovně dělnické třídy.

Marxisté-leninovci dávají ráznou odpověď na pokusy bezdůvodně stavět tyto procesy proti sobě. Vždyť je jasné, že vědeckotechnická revoluce ve svých konečných důsledcích vede k rozšíření duševní složky práce dělníků v mnoha masových, „tradičních“ profesích a k zrodu celé řady nových povolání, jejichž osvojení zvyšuje intelektuální složku dělnické práce.

Jak poznamenal L. I. Brežněv na XXV. sjezdu KSSS, v průběhu posledních pětileté „došlo k zásadní změně v životní úrovni a způsobu života desetimilionů lidí“ [XXV. sjezd 1976 : 34].

Vysoká úroveň rozvoje ekonomiky v etapě rozvinutého socialismu umožňuje současně řešit řadu úkolů rozvoje národního hospodářství a zajišťovat rychlé zvyšování životní úrovně pracujících. Další zlepšování života dělnické třídy a všech pracujících zároveň představuje objektivní sociálně kulturní nezbytnost. Tato nutnost je podmíněna potřebami socialistické společnosti, která buduje komunismus v podmínkách vědeckotechnické revoluce.

Socialistická výroba je dnes založena převážně na využívání intenzivních faktorů růstu. Hlavním předpokladem úspěšného průběhu výrobního procesu je rychlé a trvalé zvyšování efektivnosti práce a vysoká kvalita práce. V tom spočívá ekonomický základ růstu kvalifikace a kulturně technické úrovně dělnické třídy. Avšak vzestup kulturní a kvalifikační úrovně, zvýšená složitost práce a větší pracovní vypětí vyvolávají různé nové potřeby pracujících. Bez uspokojování těchto potřeb nelze pro národní hospodářství zajistit pracovní síly, kádry takové úrovně, jaká je nezbytná pro soudobou výrobu.

Dnešní výroba klade rychle rostoucí požadavky nejen na stroje a techniku, nýbrž na dělníky samé, na ty, kteří

stroje vytvářejí a techniku obsluhují. Zvýšení úrovně odborných znalostí, dokonalejší příprava na povolání, zvýšení kulturní úrovně i pracovní a politické aktivity jsou nezbytnou podmínkou úspěšné práce stále většího počtu pracujících. A to do značné míry závisí na životní úrovni, na tom, do jaké míry mohou být uspokojovány hmotné i duchovní potřeby člověka.

Lepší hmotné zabezpečení je nutné pro růst produktivity práce, pro rozvíjení sociálně politické aktivity mas, pro další rozvoj socialistické demokracie a účasti pracujících na řízení společnosti, i pro zvýšení duchovního a ideového bohatství sovětských lidí. Vcelku jak možnosti, tak potřeby vyspělého socialismu vytvářejí podmínky, v nichž se všestranné a stále rychlejší zlepšování životní úrovně lidu stává objektivním zákonem vývoje společnosti.

V období vyspělého socialismu vzrůstá blahobyt dělnické třídy rychlým tempem a v rozmanitých formách; různé sociální potřeby jsou pak zajišťovány v plném souladu s možnostmi společnosti.

To všechno podporuje další aktivizaci výrobní a sociálně politické činnosti sovětské dělnické třídy, rozvíjí její tvůrčí možnosti a tak přispívá k realizaci historických usnesení XXV. sjezdu KSSS.

Marxistě-leninovci zdůrazňují mezinárodní význam úspěchů a zkušeností vítězné dělnické třídy. Vycházejí z toho, že je třeba zkoumat procesy v jejich dynamice a přihlížet k rostoucí síle příkladu ekonomických, sociálně politických a jiných úspěchů pracujících socialistických zemí.

V dnešní etapě boje mezi dvěma soustavami není jistě náhodné, že ideově političtí obhájci buržoazního zřízení se stále častěji uchylují k tzv. politice „kradení hesel“. Vyplývá to především z toho, že SSSR a další bratrské země světového socialistického společenství přecházejí v zápolení obou soustav na nové pozice a dosahují velkých, všeobecně uznávaných úspěchů v ekonomické, sociální, kulturní a vědeckotechnické sféře i v jiných oblastech. Současně se prudce zostřuje všeobecná krize kapitalismu. Projevuje se to v prohlubování jeho hlavních sociálně eko-

nomických rozporů, v růstu politické nestabilitosti i v duchovní, „morální“ krizi vykořisťovatelského řádu. Za těchto podmínek se buržoazní apologeti tzv. „post-industriální“ společnosti a pravicově socialističtí ideologové občas snaží přebírat od komunistů některá hesla, vydávat se za „lepší obránce“ práv pracujících a stavět proti nim vlastní sociální programy.

Z toho vyplývají některé nové formy a směry ideové aktivity sociálně demokratických organizací na Západě, jejich tzv. „reideologizace“ a — ve srovnání s minulostí — širší používání hesel týkajících se například boje za vyšší „kvalitu života“, „ochrany“ životního prostředí atd. Přitom sociální reformátoři sahají občas k velmi specifickým ukazatelům, jejichž prostřednictvím chtějí dát těmto pojmům zřetelně malicherný, výhradně reformistický smysl, což má koneckonců přispět k „stabilizaci“, k záchraně kapitalismu.

Marxisticko-leninské strany zdůrazňují, že už v přístupu k uskutečňování sociálních programů a v jejich třídním zaměření existují zásadní rozdíly mezi kapitalistickým Západem a reálným socialismem. Zároveň si uvědomují, že se uvedené otázky staly důležitou oblastí v soutěžení obou systémů.

Úspěšné řešení ekonomických a sociálních úkolů stanovených XXV. sjezdem KSSS a sjezdy dalších marxisticko-leninských stran má velký mezinárodní význam i v tom smyslu, že s rozvojem bratrských socialistických zemí vzniká — jak poznamenal soudruh L. I. Brežněv — stále více společných prvků v jejich politice, ekonomice i společenském životě a dochází k postupnému vyrovnávání vývojových úrovní. Důležitým úkolem společenskovedních pracovníků je proto všestranné zkoumání a zobecňování zkušeností dělnické třídy a jejího marxisticko-leninského předvoje v těchto zemích.

Vítězná dělnická třída jde v předních řadách grandiózní, celosvětové, historické bitvy lidových mas za mír a za národní i sociální osvobození národů. Pracující SSSR a bratrských zemí světového socialistického společenství se řídí odkazem velkého Lenina, který učil vítěznou dělnickou třídu, aby učinila vše pro spolupráci dělníků celého světa a pro zabezpe-

čení „trvalého, spravedlivého míru mezi národy“ [Lenin 1954 : 195].

Vnitřní politika a mezinárodní činnost KSSS i bratrských marxisticko-leninských stran socialistických států a jejich internacionalistický, třídní kurs jsou v souladu se zájmy všech pokrokových, mírumilovných sil dnešní doby a odpovídají základním zájmům a tužbám dělnické třídy, která stojí v centru naší revoluční epochy, zahájené Velikým říjnem.

Literatura

- Bell, D.: *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York, Basic Books 1973.
- Crosland, A.: *Social Democracy in Europe. Fabian Society*. London, 1975.
- Djilas, M.: *The Unperfect Society. Beyond the New Class*. New York, 1969.
- XXIV. sjezd KSSS. Březen—duben 1971. Praha, Svoboda 1971.
- XXV. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. 24. února—5. března 1976. Praha, Svoboda 1976.
- Economist*, November 29, 1975.
- Encounter*, Vol. XLVIII, No. 2, February 1977.
- Gordon, L. A.—Klopov, E. V.: *Člověk po práci. Sociální problémy životního způsobu a mí-
mipracovního času*. Praha, Svoboda 1975.
- Gorz, A.: *Le socialisme difficile*. Paris, Editions du Seuil 1967.
- Gorz, A.: *Socialism and Revolution*. New York, 1973.
- Kahn, H.—Brown, W.—Martel, L.: *The Next*

200 Years. A Scenarios for America and the World. New York, Morrow 1976.

Kommunističeskoje dviženije v avangarde bor'by za mir, nacionalnoje i socialnoje osvoboždenije. Institut marksizma-leninizma pri CK KPSS i Institut meždunarodnogo rabočego dviženija AN SSSR. Moskva, Politizdat 1976.

Kosolapov, R.: *Socializm: k voprosam teorii*. Moskva, Mysl 1975.

Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 6. Praha, SNPL 1953.

Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 27. Praha, SNPL 1954.

Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 29. Praha, SNPL 1955.

Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 31. Praha, SNPL 1955.

Leninizm i mirovoje revoljucionnoje rabočeje dviženije. IMRD AN SSSR. Moskva, 1969.

Marx, K.: *Kapitál*. I. díl. Praha, SNPL 1954.

Marx, K.: *Rukopisy „Grundrisse“, II*. Praha, Svoboda 1974.

Meždunarodnoje rabočeje dviženije. IMRD AN SSSR. Moskva, Politizdat 1976.

Monthly Review, Vol. 28, No. 3, July—August 1976. Special 128-page issue. Technology, the Labor Process and the Working Class.

Ponomarev, B. M.: *Vedenije k mnogotomnomu trudu „Meždunarodnoje rabočeje dviženije. Voprosy istorii i teorii“*. Moskva, 1976.

Rabočij klass i sovremennij mir, 5, 1975, No. 4.

Timofejev, T.: *Filozofie historického optimizmu. Ke kritice antiproletárských doktrín*. Praha, Academia, 1976.

Timofejev, T.: *Velikaja Oktjabr'skaja socialističeskaja revoljucija i meždunarodnoje rabočeje dviženije*. Moskva, 1967.

Timofejev, T.: *Rabočij klass i krizis antikomunizma*. Moskva, Mysl 1977.

Usnesení ÚV KSSS z 31. ledna 1977 k 60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Rudé právo, 1. 2. 1977.